

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора юридичних наук, доцента
Кушнір Ірини Павлівни на дисертацію Кірієнка Віктора Миколайовича
на тему: «Адміністративно-правове забезпечення захисту персональних
даних у сфері охорони державного кордону України», подану на здобуття
наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження Віктора Миколайовича Кірієнка зумовлена стрімкою цифровізацією суспільних відносин, розвитком інформаційних технологій та зростанням ролі персональних даних у діяльності державних органів. В умовах широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України захист таких даних набуває особливого значення для забезпечення прав людини та національної безпеки. Особливої актуальності ця проблематика набуває у діяльності Державної прикордонної служби України, яка здійснює обробку значних масивів персональних даних із використанням сучасних інформаційних систем, зокрема «Гарт» та «Аркан».

Актуальність дослідження посилюється необхідністю вдосконалення національного законодавства відповідно до сучасних технологічних викликів та європейських стандартів захисту персональних даних, зокрема вимог GDPR і Конвенції 108. Водночас недостатня комплексність наукового опрацювання адміністративно-правових засад захисту персональних даних саме у сфері охорони державного кордону зумовлює необхідність подальшого дослідження цієї проблематики. У цьому контексті дисертаційна робота В. М. Кірієнка є своєчасною та спрямованою на вирішення важливого науково-практичного завдання.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих в дисертації. Належний ступінь обґрунтованості та достовірності результатів дослідження В. М. Кірієнка забезпечується логічною послідовністю викладення матеріалу, продуманою структурою дисертації, яка складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел та

додатків, а також системним підходом до визначення мети і завдань дослідження та відповідністю його об'єкта і предмета обраній темі. Наукові положення і висновки ґрунтуються на аналізі значного масиву нормативно-правових актів та 247 наукових джерел, викладених на 30 сторінках дисертації. Роботу виконано в межах науково-дослідної роботи Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України» за темою «Правові засади протидії інформаційній агресії та розвитку системи забезпечення інформаційної безпеки України» (державний реєстраційний номер 0123U100415).

Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових і спеціально-правових методів, зокрема діалектичного, аналізу і синтезу, порівняльного та формально-логічного, що забезпечили комплексне дослідження проблеми, зіставлення національного законодавства з міжнародними та європейськими стандартами, зокрема GDPR і Конвенцією 108, а також уточнення понятійно-категорійного апарату. Достовірність отриманих результатів підтверджується їх апробацією на 14 науково-практичних конференціях, у тому числі міжнародних, публікацією 19 наукових праць, серед яких 5 статей у фахових виданнях та розділ у колективній монографії, а також практичним впровадженням окремих результатів, зокрема методики DPIA (Додаток Г). Сукупність наведених чинників дає підстави вважати наукові положення, висновки та рекомендації дисертації В. М. Кірієнка достатньо обґрунтованими, достовірними та такими, що мають належну наукову і практичну цінність.

Наукова новизна положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукова новизна дисертації Віктора Миколайовича Кірієнка визначається комплексним дослідженням адміністративно-правових засад захисту персональних даних у сфері охорони державного кордону України та поєднанням теоретичних положень із конкретними правовими, організаційними й технічними механізмами їх реалізації.

Уперше автором розроблено детальний шаблон оцінки впливу на захист даних (DPIA) (Додаток Б), адаптований до специфіки прикордонних інформаційних систем. Він передбачає визначення операцій з обробки даних, правових підстав, оцінювання необхідності та пропорційності обробки, ризиків, заходів їх мінімізації та залишкового ризику. Позитивно оцінюється також обґрунтування доцільності запровадження інституту уповноваженої особи із захисту персональних даних (DPO) у структурі Державної прикордонної служби України (с. 214), а також пропозиції щодо вдосконалення Закону України «Про прикордонний контроль» (Додаток В) шляхом закріплення європейських принципів обробки персональних даних та обов'язкового проведення DPIA перед упровадженням нових цифрових систем. Важливим є і запропонований комплексний підхід до гармонізації прикордонного законодавства з європейськими стандартами, який поєднує нормативні принципи з організаційно-технічними заходами (с. 182).

Удосконалено механізми забезпечення інформаційної безпеки систем «Гарт» та «Аркан» шляхом персоніфікованої авторизації, журналювання доступу, аудиту та належної взаємодії з іншими інформаційними ресурсами (с. 194); понятійно-категорійний апарат шляхом розмежування понять «охорона» та «захист» персональних даних (с. 40-44, 209); положення внутрішніх нормативних актів Державної прикордонної служби України щодо інформування осіб під час прикордонного контролю та використання біометричних технологій.

Дістали подальшого розвитку підходи до посилення парламентського та громадського контролю за обробкою інформації органами охорони державного кордону, організаційно-процедурні засади цифрової грамотності персоналу Державної прикордонної служби України.

У сукупності зазначені результати формують цілісну концепцію вдосконалення адміністративно-правових механізмів захисту персональних даних у прикордонній сфері.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів.
Теоретичне значення дисертаційного дослідження полягає у розвитку

положень адміністративного та інформаційного права щодо захисту персональних даних у сфері охорони державного кордону України. Сформульовані автором висновки та пропозиції можуть бути використані для подальших наукових досліджень проблем адміністративно-правового забезпечення захисту персональних даних, розвитку концептуальних засад реформування системи охорони державного кордону, зокрема в умовах цифровізації, інтеграції інформаційних систем та застосування технологій штучного інтелекту.

Практичне значення результатів полягає у можливості їх використання у правотворчій та правозастосовній діяльності, зокрема під час підготовки й експертизи нормативно-правових актів у сфері діяльності Державної прикордонної служби України та захисту персональних даних, а також у навчальному процесі під час викладання дисциплін адміністративно-правового та інформаційно-правового спрямування. Практична спрямованість результатів підтверджується їх вивченням та врахуванням Адміністрацією Державної прикордонної служби України, зокрема запропонованої автором методики DPIA (оцінки впливу на захист даних), адаптованої до специфіки прикордонних інформаційних систем (Додаток Г).

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях. Основні результати, теоретичні положення та практичні рекомендації дисертаційного дослідження Віктора Миколайовича Кірієнка достатньою мірою відображені у 19 наукових працях, серед яких 5 наукових статей у фахових виданнях України та за кордоном, 14 тез доповідей у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та розділ у колективній монографії «Основи прикордонної безпеки України». Зміст публікацій охоплює основні положення дисертації, а їх апробація на міжнародних науково-практичних конференціях підтверджує належний рівень представлення результатів дослідження. У працях, підготовлених у співавторстві, особистий внесок дисертанта визначено та підтверджується його участю в опрацюванні джерельної бази, формулюванні теоретичних положень, висновків і

пропозицій. Загалом кількість, зміст і характер опублікованих праць забезпечують належну повноту висвітлення результатів дисертаційного дослідження та відповідають установленим вимогам.

Структура та оформлення дисертації відповідають установленим вимогам до кваліфікаційних наукових праць на здобуття ступеня доктора філософії. Дисертація має логічну та послідовну структуру, складається зі вступу, трьох розділів, що об'єднують дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 225 сторінок, основний текст – 8,09 авторських аркушів, список використаних джерел містить 247 найменувань і займає 30 сторінок, додатки – 10 сторінок. Зміст розділів послідовно розкриває теоретико-методологічні засади захисту персональних даних у прикордонній сфері, сучасний стан відповідного правового регулювання та напрями його вдосконалення з урахуванням міжнародних стандартів і сучасних технологічних викликів. Дисертація містить анотації українською та англійською мовами, перелік умовних скорочень, додатки, у яких, зокрема, наведено шаблон DPIA, проєкт змін до законодавства та довідку про впровадження результатів дослідження. Оформлення роботи здійснено відповідно до встановлених нормативних вимог, а використання наукових праць інших авторів супроводжується належними посиланнями на відповідні джерела. Загалом структура та оформлення дисертації свідчать про її завершеність, цілісність і належний рівень культури наукової праці.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Аналіз змісту дисертації, використаних джерел та матеріалів апробації дає підстави констатувати дотримання здобувачем принципів академічної доброчесності. Дисертація є самостійною та завершеною науковою працею, у якій результати, положення, висновки і пропозиції сформульовані на основі проведеного автором дослідження та опрацювання значного масиву наукових і нормативно-правових джерел. Використання ідей, положень і результатів інших авторів супроводжується належними посиланнями на відповідні джерела, а особистий внесок здобувача у працях, підготовлених у

співавторстві, визначено належним чином. За результатами аналізу рецензованої роботи ознак академічного плагіату, фальсифікації чи інших порушень академічної доброчесності, які могли б поставити під сумнів самостійність і достовірність проведеного дослідження, не виявлено. Загалом дисертація виконана з дотриманням принципів наукової етики та академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Віктора Миколайовича Кірієнка як ґрунтовну, завершену та актуальну наукову працю, вважаємо за доцільне висловити окремі дискусійні положення та зауваження, які, потребують додаткового обговорення.

1. Автор обґрунтовує розмежування понять «охорона» та «захист» персональних даних, визначаючи перше як переважно превентивну, а друге – як активну діяльність, спрямовану, зокрема, на відновлення порушених прав. Водночас дискусійним залишається питання практичного відображення такого розмежування у відомчих нормативних актах Державної прикордонної служби України та посадових обов’язках особового складу, який здійснює обробку персональних даних.

2. Підтримуючи пропозицію автора щодо запровадження в Державній прикордонній службі України інституту уповноваженої особи із захисту персональних даних (DPO), дискусійним є питання забезпечення організаційної незалежності такої особи в умовах чіткої ієрархії та субординації. Водночас, потребує додаткового уточнення питання щодо механізмів запобігання конфлікту інтересів та гарантій незалежності DPO під час здійснення ним контрольних і консультативних функцій.

3. Автор слушно наголошує на необхідності впровадження принципів Privacy by Design та Privacy by Default під час функціонування інформаційних систем. Потребує додаткового обґрунтування питання практичної реалізації цих принципів у вже функціонуючих інформаційних системах Державної прикордонної служби України, зокрема «Гарт». При цьому слід враховувати, що такі системи вже містять низку організаційних і

технічних механізмів захисту персональних даних, зокрема розмежування доступу до інформації та автентифікацію користувачів із використанням індивідуальних ключів, що дає змогу ідентифікувати конкретного користувача та контролювати його доступ до інформації. У зв'язку з цим дискусійним залишається питання, яким чином наявні механізми захисту можуть бути співвіднесені з вимогами Privacy by Design та Privacy by Default і які додаткові заходи необхідно впровадити для подальшої реалізації цих принципів без порушення безперервності функціонування інформаційних систем, особливо в умовах воєнного стану.

4. Обґрунтовуючи правовий статус Державної прикордонної служби України як суб'єкта забезпечення прикордонної безпеки, автор на с. 65 характеризує її як військове формування. Водночас відповідно до статті 6 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» Державна прикордонна служба України визначена як правоохоронний орган спеціального призначення. З огляду на поєднання у правовій природі Державної прикордонної служби України правоохоронних та військових ознак, дискусійним видається питання щодо того, яким чином така специфіка впливає на особливості адміністративно-правового забезпечення захисту персональних даних. Автору доцільно було б детальніше розкрити співвідношення цих складових правового статусу Державної прикордонної служби України та їх вплив на визначення особливостей правового режиму обробки й захисту персональних даних у процесі виконання правоохоронних та оперативно-службових завдань.

5. У тексті дисертаційного дослідження автор досить часто використовує термін «прикордонні органи», зокрема під час обґрунтування пропозицій щодо посилення контролю за обробкою персональних даних, запровадження інституту уповноваженої особи та підвищення довіри до Державної прикордонної служби України. Однак зазначений термін не має чіткого законодавчого визначення. Відповідно до статті 6 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» у структурі Державної прикордонної служби України виокремлюються органи та підрозділи

охорони державного кордону. У зв'язку з цим використання автором узагальненої категорії «прикордонні органи» може створювати певну термінологічну невизначеність щодо суб'єктного складу та рівня відповідних структурних одиниць. З огляду на те, що дисертація містить пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правового регулювання, доцільним було б чіткіше визначити зміст, який автор вкладає у поняття «прикордонні органи», а також обґрунтувати доцільність його використання поряд із нормативно закріпленими категоріями «органи охорони державного кордону» та «підрозділи охорони державного кордону».

Зазначені зауваження мають переважно дискусійний характер і не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження. Навпаки, вони стосуються складних і динамічних аспектів досліджуваної проблематики та можуть стати предметом подальшої наукової дискусії під час публічного захисту дисертації.

Загальний висновок. За результатами аналізу наукового дослідження можна констатувати, що дисертація Кірієнка Віктора Миколайовича є завершеною самостійною науковою працею, у якій отримано нові науково обґрунтовані результати, спрямовані на вирішення важливого наукового завдання щодо вдосконалення адміністративно-правового забезпечення захисту персональних даних у сфері охорони державного кордону України. Робота вирізняється комплексністю дослідження, послідовністю авторської аргументації та поєднанням теоретичних положень із практичними пропозиціями щодо вдосконалення правового та організаційного забезпечення захисту персональних даних.

Сформульовані у дисертації положення, висновки та рекомендації мають наукову новизну, теоретичне і практичне значення, а запропоновані автором підходи можуть бути використані для подальшого розвитку адміністративно-правової науки та вдосконалення правового регулювання у сфері охорони державного кордону. Позитивної оцінки заслуговує орієнтація дослідження на врахування сучасних технологічних і безпекових викликів, а

також на поєднання вимог захисту персональних даних із потребами забезпечення прикордонної безпеки.

Викладене дозволяє зробити висновок про те, що дисертаційне дослідження Кірієнка Віктора Миколайовича на тему «Адміністративно-правове забезпечення захисту персональних даних у сфері охорони державного кордону України» за своїм змістом, рівнем наукової новизни, теоретичним і практичним значенням відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 та наказу Міністерства освіти та науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» а її автор за результатами публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

заступник начальника кафедри адміністративної діяльності
Національної академії Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького,
доктор юридичних наук, доцент

Ірина КУШНІР

